
Hooggeëerde vergadering!

Met een kleine wijziging van het bekende Schilleriaansche: „Die Weltgeschichte ist das Weltgericht” heeft Theodor Lessing de historie een kleine tien jaar geleden een „Weltgedicht” genoemd. Het is slechts één der uitspraken, waarin deze geleerde het subjectieve element, dat onloochenbaar in alle geschiedvorsching en geschiedschrijving een rol speelt, tot bezwijken toe overbelast heeft. Het paard philosopheert anders over de zweep dan de voerman. En als de Goi lacht huilt de Jid. Wat zou de geschiedenis dus anders kunnen wezen dan de „Vorurteile der Historiker in Erzählung gebracht”? Ja nog meer: niet slechts dat wij den zin der dingen niet kunnen kennen, zij hebben er ook geen. Geschiedenis is „Sinngebung des Sinnlosen” ¹⁾!

Met gloed van overtuiging werden deze denkbeelden voorgedragen. En toch greep die gloed niet om zich heen. Daarvoor botste dit subjectivisme tezeer met een grondovertuiging der overgrootste meerderheid onder de mensen. Ook na het jaar 1919, waarin Lessing zich voor het eerst zoo uitsprak, is men over den zin der geschiedenis blijven denken en spreken. De behoefte daaraan en de zekerheid, dat men zich zoo doende met objectieve grootheden bezig hield, lieten zich eenvoudig niet op zij theoretiseeren.

Geroepen om op den stichtingsdag onzer Universiteit de rede te houden, die de traditie bij die gelegenheid van den Rector vereischt, vertrouw ik dan ook dat de behandeling van een op dit terrein gelegen onderwerp: de idee van den vooruitgang, niet geheel en al buiten Uw gewaardeerde belangstelling zal vallen.

I.

Het denkbeeld, dat de menschheid zich in den loop der geschiedenis „im Grossen und Ganzen” van lager naar hooger be-